

تجدد ناتمام روشنفکران ناکام

تألیف: غلامرضا گودرزی

انتشارات معتبر

۱۳۸۴

گودرزی، غلامرضا، ۱۳۴۱-

تجدد ناتمام روشنفکران/تألیف غلامرضا گودرزی. -- اهواز:

معتبر، ۱۳۸۴.

۲۴۳ ص.

ISBN ۹۶۴-۸۷۳۵-۲۶-۳ : ۲۴۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه.

۱. تجدد-ایران. ۲. روشنفکری-ایران. ۳. روشنفکران-ایران. الف. عنوان.

۹۵۵/۰۷۴۰۴۴

DSR ۱۳۱۵/۳ گ ۹

۸۴-۳ م

کتابنامه ملی ایران

www.adab.co.com

مركز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان وحید نظری

پلاک ۱۲۱ واحد ۲۴B تلفن ۶۶۹۵۶۰۵۶ فاکس ۶۶۹۶۸۰۰۹

نام کتاب: تجدد ناتمام - روشنفکران ناکام

مؤلف: غلامرضا گودرزی

ناشر: انتشارات معتبر (وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری آداب)

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴

قیمت: ۲۴۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۸۷۳۵-۲۶-۳

مركز فروش خوزستان: اهواز چهارراه نادری اول شهید سراج (منوچهری)

تلفن ۲۲۱۱۳۶۸ فاکس ۲۲۲۵۴۹۶

فهرست

۱	پیش گفتار
	فصل اول: کلیات و طرح مسئله
۵	مقدمه
۷	سر آغاز ورود تجدد به ایران
۹	تجدد در تمام ابعادش
۱۱	پرسشهای تجدد در پیش روی ما
۱۸	روشنفکران حاملان پروژه ناتمام تجدد
۲۱	برخی یادآوری های روش شناختی
۲۹	پی نوشت های فصل اول
	فصل دوم: تجدد؛ انسان مدرن عصر جدید
۳۳	آغاز
۳۴	تجدد و اندیشه ی مدرن
۳۷	تجدد؛ همچون فرآیندی اجتماعی-تاریخی
۳۸	مولفه های اصلی و ارکان تجدد
۴۱	چهار معنای اصلی مفهوم مدرنیته یا تجدد
۴۲	ویژگی های انسان مدرن در عصر جدید
۴۴	خاستگاه تجدد و کارکردهای آن
۴۶	تجدد و منتقدانش
۴۶	سنت گرایان پسا متجدد نما
۴۷	پست مدرنیست های فرا ساختارگرا

۴۹	تجدد، پروژه ای ناتمام
۵۴	مختصری پیرامون آشنایی ایرانیان با تجدد
۵۹	پی نوشت های فصل دوم
	فصل سوم: تجدد و روشنفکران ایرانی
۷۱	(۱) مقدمه
۷۲	(۲) روشنفکری چیست؟ روشنفکر کیست؟
۷۶	(۳) چگونگی پیدایش جریانهای روشنفکری در ایران
۷۹	(۴) سنخ شناسی و تقسیم بندی روشنفکران ایرانی
۸۰	الف) معیار خاستگاه طبقاتی و پایگاه اجتماعی
۸۱	ب) بر حسب مشرب فکری
۸۲	ج) بر اساس تاریخ تقویمی
۸۳	د) دوره بندی نسلی
۸۳	ه) بر اساس دیدگاه شان درباره ی غرب و مدرنیته
۸۴	و) بر حسب دین و مذهب
۸۶	ی) بر اساس موضع گیری در برابر حکومت و سیاست
۸۷	ن) بر مبنای سایر ملاک ها
۸۸	۵) روشنفکران ایرانی و تجدد
۹۰	رویارویی فکری ایران با مدرنیته
۹۴	روشنفکران ایرانی و مدرنیته
۹۷	۶) گفتاری کوتاه در باب دوره بندی جریان های روشنفکری
۹۸	دوره اول
۱۰۰	دوره دوم

۱۰۱	دوره سوم
۱۰۲	نیم نگاهی به بخش اول
۱۰۵	نیم نگاهی به بخش دوم
۱۰۸	دوره ی چهارم
۱۱۱	دوره ی پنجم
۱۱۴	دوره ی ششم
۱۱۷	جمع بندی شش دوره ی روشنفکری
۱۲۰	(۷) گفتاری کوتاه در نقد جریان های روشنفکری ایران
۱۲۲	(۷-۱) تجدد گراییِ مثله شده و تک بعدی
۱۲۳	(۷-۲) بی اعتنایی به سنت
۱۲۵	(۷-۳) فقدان تفکر انتقادی و دشمنی با همدیگر
	(۷-۴) تأکید بیش از حد بر سیاست و نادیده گرفتن مناسبات اجتماعی درون
۱۲۶	جامعه
	(۷-۵) فرار از تحقیق جدی و نداشتن مدل فلسفی، حقوقی، سیاسی و اقتصادی
۱۲۸	منسجم و مدون
۱۳۰	(۷-۶) جدی نگرفتن تجارب کشورهای پیرامونی (در حال توسعه)
۱۳۱	(۸) کلام و اسپین
۱۳۷	پی نوشت های فصل سوم
	فصل چهارم: آزادی و دموکراسی؛ تجربه های کامیاب تجدد
۱۵۹	تعریف و اهمیت آزادی و دموکراسی
۱۶۳	برخی ویژگی ها و کارکردهای جامعه ی دموکراتیک
۱۶۵	جامعه ی مدنی و دولت

۱۷۰	شرایط استقرار و دوام دموکراسی و آزادی
۱۷۱	نیم نگاهی به موانع رشد دموکراسی در ایران
۱۷۲	الف) موانع سیاسی - اقتصادی تحقق دموکراسی
۱۷۴	«شیوه ی تولید آسیایی» نظریه ای برای شناخت جوامع شرقی
۱۷۵	ویتفوگل و استبداد شرقی
۱۷۷	پاتریمونیالیسم یا شبه پدری ماکس وبر
۱۷۷	جامعه ی ایران؛ قرن ها اسیر استبداد و بی عدالتی
۱۷۸	احمد اشرف و استبداد موروثی آسیایی
۱۸۰	نظریه ی استبداد ایرانی: نظریه ای در باب منطق تاریخ و جامعه ی ایران
۱۸۵	نظریه ی راهبرد و سیاست سرزمینی
۱۸۶	اصل تغییر در تحول تولیدی جامعه است
۱۸۹	ب) موانع فرهنگی - اجتماعی استقرار دموکراسی
۱۹۰	۱) فرار از منطق و تفکر فلسفی
۱۹۱	۲) مطلق اندیشی ضد اندیشه ی آزادی و دموکراسی
۱۹۲	۳) ضعف جامعه ی مدنی و تقلیل سرمایه ی اجتماعی
۱۹۲	۴) نگرش های سنتی و باورهای خرافی
۱۹۷	پی نوشت های فصل چهارم
۲۲۳	فهرست کامل منابع
۲۴۷	نمایه (فهرست اعلام)

به نام خداوند جان و خرد

پیش گفتار

کتاب حاضر جلد نخست از مجموعه‌ی مطالعات به هم پیوسته‌ای است که با عنوان کلی «نگاهی به تجدد ایرانی» بر اساس چارچوبی نظری و رویکردی انضمامی، به ویژه مبتنی بر بینش جامعه‌شناسی تاریخی تجدد، فراهم آمده است. در این نوشتار تلاش کرده‌ام با بررسیدن توأمان چگونگی پیدایش و سیر تطور و تکامل اندیشه‌های نوازیک سو، و تغییرات و تحولات ساختارهای کلان اجتماعی از سوی دیگر، نشان دهم که چرا و چگونه در پی رویارویی ایران با مسالهی محوری و بنیادین «پروژه و پروسه‌ی تجدد» غربی، نه تنها صورت‌بندی‌های پیش ساخته‌ی

۱- ضروری است این نکته را یاد آور شوم که در سراسر این نوشته هر جایی که از «پروژه و پروسه‌ی تجدد» یا مدرنیته سخن به میان می‌آید، مرادم تجدد یا مدرنیته در «کلیت» آن است. مارشال برمن و برخی متفکران دیگر، در مطالعات و تحقیقات خود، مدرنیته (تجدد)، مدرنیسم (نوگرایی) و مدرنیزاسیون (نوبازی) را به ترتیب به سان تفکر، بینش و مثنی فرهنگی و ایدئولوژیک و فرآیند اقتصادی - اجتماعی از هم تمیز داده‌اند. هر چند چنین تمایزی در مباحث نظری و انتزاعی برای فهم دقیق‌تر مسئله مورد بحث، کار ساز و راهگشا است، اما نباید فراموش کرد که در عالم واقعیت و به صورت انضمامی نوعی پیوستگی و درهم تنیده‌گی بین آنها برقرار است به طوری که نمیتوان بدون مدرنیسم و مدرنیزاسیون از مدرنیته و تجدد سخن گفت و یا برعکس. اتفاقاً مارشال برمن می‌گوید مدرنیته چیزی بجزه تفکر در باب مدرنیزاسیون و مدرنیسم نیست. به هر حال منظور من از مدرنیته یا تجدد در برگرفته‌ی هر سه مفهومی است که مارشال برمن مطرح کرده است. در ضمن مفهوم «غرب» نیز فراتر و گسترده‌تر از مفهوم «مدرنیته» است و تجدد در زیر مجموعه‌ی غرب قرار می‌گیرد، چرا که غرب تاریخی وسیع‌تر از مدرنیته دارد و در مدرنیته خلاصه نمی‌شود.

کهن اجتماعی به شکلی متناقض نما و تعارض آمیز به ساختاربندی های به ظاهر نوین اجتماعی (نهادهای سیاسی، مناسبات اقتصادی و هنجارهای فرهنگی) مبدل گشتند؛ بلکه نوعی آشفته گی معنایی و ابهام آلودگی نظری در غیاب نگره ی تاریخی در اندیشه ی ما به وجود آمد، که پیامدهای ناخواسته و پیش بینی ناپذیر آن همچنان عرصه را برای دستیابی ما به تعادل و توازن ی پایدار، در تعامل با بایسته های دنیای جدید و شرایط و مناسبات به شدت «جهانی شده ی» امروز، در سه ساحت فکری و ساختاری و هویتی تنگ تر کرده است. مطالعات پیشین سنجه پذیر کمیت گرایانه ی «تجربی» و یا روایت های تک ساحتی هستی شناختی ایرانی بر سبیل رهیافت های «عقل محض!» هر دو، کم و بیش، در شناختن عوامل تاثیر گذار بر فکر، ساختار و هویت جامعه ی ایران با یک سری تنگناهای نظری و کاستی های شواهد تجربی دست به گریبان اند. به نظر می رسد ترکیب موزون و نه التقاطی رهیافت های تجربی با انگاره های عقلانی و نظری، تصویری روشن تر از فضای تجربه ی تاریخی و افق انتظار جمعی انسان ایرانی را ترسیم خواهد کرد. و تا حدی کاستی های هر دو رویکرد تجربی و فلسفی را جبران خواهد نمود. به هر حال در مجموع، ترکیب هر دو رویکرد گامی در مسیر بازشناسی و درک عمیق تر جامعه و تاریخ این سرزمین کهن خواهد بود. بنابراین نگاهی و به همین دلیل، در فصل اول کتاب، سعی کرده ام با طرح کلیات «مساله ی مورد بحث»، پرسش هایی که در اثر رویارویی ایران با مدرنیته برای جامعه یا دست کم نخبگان جامعه ی ایران، مطرح شده بودند را، با یادآوری برخی نکات روش شناختی به بحث بگذارم. در فصل دوم ضمن بررسی چهار معنای اصلی مدرنیته و

بر شمردن ویژگی های انسان مدرن و خاستگاه و کارکردهای تجدد، به اختصار چگونگی آشنایی اولیه ی ایرانیان با تجدد را بسر رسیده ام. و اما تفصیل بیشتر مواجهه ی نظری و عملی روشنفکران ایران با مدرنیته را در فصل سوم به دست داده ام. و سرانجام در فصل چهارم، که دربرگیرنده ی مباحث مربوط به دموکراسی و آزادی و بررسی موانع تحقق و استمرار آنها در ایران است، تلاش کرده ام تا نشان دهم که چرا دموکراسی در ایران پانگرفت، و دوام نیاورد. کتاب پیش رو حاصل مطالعه ی دو دسته از منابع است؛ نخست، برخی رساله ها و پایان نامه های دانشگاهی که در سال های اخیر به شکل کتاب انتشار یافته اند (مثل آثار و تحقیقات پروفسور کیدی، آبراهامیان، کرونین، کاتوزیان، علمداری، ولی، پروجریدی، بهروز، وحدت و بسیاری دیگر)، و دوم پاره ای از نشریات علمی و تخصصی که به گونه ای ریزتر و به نحوی روزآمدتر به مسایل اجتماعی و سیاسی تاریخ معاصر ایران پرداخته اند. (برای نمونه مجلات گفتگو، نامه، کتاب توسعه، کیان، پژوهش، آفتاب، و شماری دیگر) به این ترتیب، با استفاده ی همزمان از این دو نوع مأخذ، تلاش شده است از یک طرف تا حدودی به بنیان های علمی بحث استحکام بخشیده شود، و از طرفی دیگر، جوهر تازگی و عمومی بودن در کالبد مباحث مطرح شده جاری گردد. و صد البته بدیهی است که این سخن به معنای آن نیست که متن حاضر از برخی کاستی ها و نارسایی ها مبرا است. به همین سبب امید است، با نقد ناقدان مشفق و ارزیابی علاقه مندان و صاحب نظران مسایل اجتماعی روبرو گردد تا شاید با پیراستن پاره ای از نقایص سیمایی بهتر بیاید.

جدا دار ابتدا سر تعظیم و سپاس و شکرگزاری به درگاه حضرت باری

تعالی فرود آورم که به من نعمت «آموختن» ارزانی فرمود. و بعد از همه عزیزانی که مرادر تالیف این اثریاری داده‌اند، صمیمانه سپاس گذاری کنم. خاصه از دوست دانشورم مهندس فرامرز معتمد، که با لطفی مثال زدنی متن کتاب را مطالعه کرد و نکاتی سودمند را یادآور شد، تشکر می‌کنم. و همچنین از لطف دکتر پرویز پیران و دکتر سارا شریعتی سپاس گزارم که با یادآوری‌های ارزنده‌شان به شفافیت بیشتر مباحث افزودند. و بی‌گمان اگر مساعدت و همکاری برادران دلسوزم، حمیدرضا مهدی گودرزی، نبود هرگز این کار به سامان نمی‌رسید؛ ایشان همواره با پیگیری و انجام امور خانوادگی در تلاش بودند تا محیطی آکنده از مهر و آرامش فراهم آورند که من بتوانم فارغ از دغدغه‌های روزمره‌ی زندگی به مطالعه و نوشتن بپردازم، پس بنابراین برادرانه از آنها ممنونم. و سرانجام لازم می‌دانم از مؤسسه‌ی رایانه‌ای لحظه‌ها و از مسئولین فرهیخته و دانش دوست انتشارات معتبر که با روی خوش ویراستاری، حروف چینی، چاپ و انتشار این کتاب را پذیرا شدند تقدیر نمایم و همچنان منتظر نقد ناقدان مشفق بمانم.

غلامرضا گودرزی

۱۲ دیماه ۱۳۸۳

مقارن با آغاز سال ۲۰۰۵ میلادی